

**TÜRKİYE’NİN HAYAT ALANINDAKİ DIŞ TİCARET
STRATEJİSİ: DOĞUDAN YÜKSELEN PAZARLAR VE
YENİ YÖNELİMLERİN EKONOMİ POLİTİĞİ**
Jel Kodu: F13, O24

**FOREIGN TRADE STRATEGY IN THE EXISTENCE
AREA OF TURKIYE: EMERGING MARKETS
ORIGINATING FROM THE EAST AND THE
ECONOMICAL POLITICS OF NEW ORIENTATIONS**

Yrd.Doç.Dr.Mustafa YILDIRAN*

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin tarihi olarak siyasi varlığını sürdürdüğü alanın bir ticaret sahası olarak fırsatlar sunabileceğini iddia etmektedir. Dünyada son dönemde emtia fiyatlarının getirdiği refahtan ve doğrudan yatırımlardan yararlanan ülkeler Türkiye'nin çevresindedir. Özellikle lojistik ve tarım ürünlerindeki ticaret potansiyelini, hizmetler sektöründeki üstünlüğünü ve AB ile olan bağlantılarını kullanarak yeni gelişen doğu ülkelerine yönelik stratejik yönelim ve dönüşüm politikası ile Türkiye'nin dış ticaret politikası yenilenmelidir. Sonuçta Türkiye hayat alanında sağlayabileceği ekonomik güçle, dünyanın büyük ekonomileri arasında yer alabilir ve geleceğe yönelik yeni fırsatlar sağlayabilir.

ABSTRACT

This study claims that the political area Turkiye historically keeps can offer some new opportunities in terms of trade field. The countries have been recently benefiting from the affluence that merchandise prices yield and direct investments are residing around Turkiye. Especially through managing her trade potential in logistics and agricultural products, superiority in services sector and relations with EU, foreign trade policy of Turkiye aiming newly developing eastern countries via orientation and transformation strategy should be renewed. Ultimately, Turkiye can take part among large economies of the world and provide new prospective opportunities with the economic power she would gain in her existence area.

Dış Ticaret Stratejisi, Ticaret Politikası, Yükselen Pazarlar
Strategies of Foreign Trade, Trade Policy, Emerging Markets

* Cumhuriyet Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi /SİVAS

1.GİRİŞ

Ülkelerin ticaret politikalarını belirleyen şartlar, iktisadi kurallar dışında değişik unsurlara bağımlı olarak şekillenmektedir. Bir ülkenin pazar seçimi, yatırım kararları, pazarlama stratejileri ve yönetim şekillerinin tamamen iktisadi kavramlarla açıklamak mümkün değildir. Bu sebeple uluslararası ticaretin mekân şartları ve tarihi dayanakları ekonomik temelleri ile birlikte değerlendirilmelidir. Dünyada son elli yılda gerçekleşen iktisadi birliklerin ekonomik çıkar birliğinin yanında, bölgesel yakınlık avantajları da içerdiği bir gerçektir.

Uluslararası ticaretin dinamik alanı sebebiyle ülkeler ticaret stratejisini sürekli taze tutmalıdır. Ticaret stratejisinin küresel rekabet ortamında şekillenmesinde son yıllarda yaşanan emtia fiyatlarındaki artış ve yaşanan kıtlıklar yeni dönemde belirleyici olacaktır. Bunun yanında gelişen ülkelerin dış ticaret ve ihracat stratejisinin hâkimiyet alanındaki büyüme, eski dominant ülkelerin ticaret politikalarında paradigmaları da değiştirecektir. Artık ülkelerin ticaret stratejisi ve rekabet gücü yeniden yapılanma sürecine girebilir.

Türkiye dış ticaret stratejisini 1980'den beri iki temel paradigma şekillendirmektedir. Bunlar ticaretin liberalleşmesi ve ihracat yönelimli olmasıdır. Bunun yanında AB ile ortak ekonomik alan oluşturmak ticaret stratejisinin diğer önemli değişkenidir. Bu açılımlar Türk dış ticaret hacminin sürekli büyümesini sağlamıştır. Özellikle 2001 yılındaki krizden sonra ihracatta Türkiye'nin önemli bir sıçrama yaptığı saptanmaktadır. Fakat dünyada yaşanan iktisadi ve ticari dönüşüm ihracat büyümesinin sürdürülmesini zorlaştırabilir. Bu durum, Türk dış ticaret politikası için yeni açılımları gerektirmektedir.

Türkiye'deki dış ticaretteki gelişmelerin yanında ithalattaki hızlı artış ve dış ticaret açığının kronikleşmesi ticaret politikasının sürekliliğini olumsuz etkilemektedir. Bu süreçte Türkiye için uluslar arası ticaretin yeni dinamikleri çerçevesinde ihracattaki başarılarla rağmen yeniden yapılandırılması ve rekabet gücünün artırılması için gerekli stratejinin belirlenmesi zorunludur.

Uluslararası ticaretin yeni kırılma noktasında 2023'e doğru dünyadaki transformasyonun şekli ve Türkiye'nin rekabet gücünün yeni dinamiklerinin kavramlaştırıldığı çalışma iki amaca yönelmiştir. Birincisi, *Türkiye'nin tarihteki adıyla Büyük Türk coğrafyası diye anılan 'hayat alanı'nda enerji ekonomilerinin yükselişiyle uluslararası ticaretin merkezi doğuya doğru kaymaktadır.* İkincisi de, *dünyada emtia fiyatlarındaki artış ve doğal kaynak rekabetinin yoğunlaşması rekabet gücünün dinamiklerini değiştirdiğinden dolayı rekabet gücünün yeni gerçeklere göre yapılandırılması zorunludur.* Çalışmanın amaçlarına uygun olarak öncelikle Türkiye'nin ticaret alanındaki hayat alanının ekonomik analizi yapılacaktır. İkinci olarak Türkiye'nin rekabet gücünü belirleyen tehditler ve yeni fırsatlara dönük yapılanma için stratejik seçim modeli ortaya konacaktır.

1.1.Bilimsel Özgünlük ve Yönteme Dair Kaygılar

Sosyal bilim çalışmalarında disiplinlerin sınırları ve analiz teknikleri tek disiplinli alanda incelendiğinde disiplinler arası ilişkilerin önemi azaltılmış olacaktır. Hâlbuki uluslar arası ticaret ekonomik aktiviteler kadar, kültürel ve sosyal ilişkiler de önemlidir. Bu sebeple çalışmanın yöntemle ilgili kaygılarında çoklu disiplinli bir analiz çabasının gerekliliğini vardır. Uluslar arası ticaretin analizi ile ilgili faktörlerde Türkiye'de ekonomi yazınında tarihi mirasın ve coğrafi unsurlardan bağımsız değerlendirme çabası yetersiz kalmaktadır. Bin yıldan fazla siyasi hâkimiyet bölgesi olan bir alanın aynı zamanda bir ekonomik hayat alanı olarak tarihi ve kültürel değerlerin katkısının olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla bilimsel analiz tekniğinin tarih ve diğer sosyal bilim metinlerinin katkısıyla zenginleşeceği rahatlıkla iddia edilebilir. Bu çalışmanın özgün yönü de, hem literatürdeki uluslar arası metinlerdeki teori ve kavramlar analizde kullanılırken, tarihi metinlerin analiz zenginliklerinden yararlanma çabasıdır. Yani bu çalışma uluslararası ticareti bir alt disiplin olarak değil, aynı zamanda ekonomi politik açısından değerlendirmesi gereken alan olarak görmektedir. Uluslararası ticaretin ekonomi politik analizi, ekonomik kavram ve teorilerin yanında politik ve tarihi argümanların artırdığı zenginliği (Sezal,1991:53) kullanma fırsatı çalışmanın tercihleri arasındadır.

Çalışmada veri kullanımında uluslar arası analizlerde, Dünya Ticaret Örgütü(WTO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü(OECD) ve Uluslararası Para Fonu(IMF) veri tabanlarından sağlanana veriler kullanılmıştır. Bu tercih bilimsel güvenilirlik ve standart açısından zorunluluk olarak algılanmıştır.

2.TİCARETTE HAYAT ALANININ STRATEJİK ÖNEMİ

Tarihi olarak ticari blokların başlangıcı siyasi amaçların güdülemesiyle başlamıştır. Fakat günümüzde ticari blok hareketlerinin temel sürükleyici faktörü, piyasa oluşturma ve ülkenin girişimlerine yeni avantajlar sağlayacak alanlar oluşturma çabasıdır. Ticari hayat alanı veya ticaret bloğu, siyasi kolaylıklardan yola çıkarak, ülkenin ekonomik ve ticari faaliyetlerini serbestçe yürütebildikleri alanı oluşturma biçimidir. Ayrıca ülkelerin siyasi etkinliğinin olduğu bölgelerde doğal ticaret alanları da oluşabilir. (Ronkainen, 1993:14-24)

Ülkelerin ekonomik refahı artırma ve bölgesel iktisadi işbirliği alanını genişletmek için II. Dünya Savaşı'ndan bu yana değişik faaliyetleri bulunmaktadır. Dünyada Asya ülkeleri arasında işbirliğini artırmak için kurulan ASEAN(Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği), Kuzey Amerika ülkelerinin ticari faaliyet alanı için kurulan NAFTA(Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı) ve Avrupa ülkeleri arasında EFTA(Avrupa Serbest Ticaret Alanı) belli başlı ticaret bloklarındandır. Bunun yanında ticari ve iktisadi birliğin yanında sosyal ve siyasal bütünleşmeyi gerçekleştirmiş bulunan AB(Avrupa Birliği) gibi daha ileri birlikler de vardır. Bu ticari, iktisadi ve

siyasal işbirliği ülkelerin hareket alanını genişlettiği gibi ülkelere refah artırıcı etkiler yapmaktadır.

Ülkeler arasındaki iktisadi işbirliği artışı işletmelerin yatırım ortamını olumlu etkilemekte, ticareti artırıcı ve pazarın büyümesine yönelik etkiler yapmaktadır. Bölgesel iktisadi işbirliklerinin artmasıyla uluslar arası doğrudan yatırımların hacmi artmakta, ihracat artmakta ve aynı ticari alandaki işletmeler arasında birleşme ve devralma faaliyetleri artmaktadır. (Ronkainen, 1993:14-24)

Ticari blokların oluşmasında tarihi ilişkiler de önemlidir. Özellikle Batılı emperyal devletler sömürge altında tuttıkları ülkelere ticari alanda hala yüksek oranda faydalanmaktadır. Bunun yanında tarihi dostluk ve işbirliği ticari işlemlerin yapılmasını kolaylaştırıcı etkiler yapmaktadır. (Kozlu, 2000:48) Bir hakim devletin öncülüğünde, ekonomik çıkarlarının yönetildiği bir ekonomik hayat alanından söz edilebilir. *Hayat alanı (Lebensraum) kavramı*, devletlerin çıkarlarını yayılabilme ihtimali olan etki alanını ifade etmektedir. (Davutoğlu, 2001:103) Ülkeler siyasi ve ekonomik olarak belirli etki alanlarına sahiptir. Dolayısıyla etki alanlarındaki stratejik avantajlardan yararlanma yönünde politikalar meydana getirecektir.

2.1. Türkiye'nin Ticari Hayat Alanı

Türkiye etki alanı olarak çok geniş bir havzaya yayılmaktadır. Yaklaşık bin yıldan beri dünyanın önemli siyasi ve ekonomik olaylarının belirleyicisi olan bir devlettir. Bu durumda Türkiye'nin tarihi etki alanının belirlenmesi, ticari yayılma alanının tespiti açısından faydalı olacaktır. *Türkiye* (Turkia) ismi öncelikle geniş bir coğrafyayı temsil eden kavramdır. Bu sebeple, Türk coğrafyası (*Arz-üt Türk*) Türklerin XIII. asırda hakim olduğu Çin ve Hindistan sınırlarından Rum ve Rus ülkelere kadar yayılmış ve dünyanın yaklaşık dörtte biri olarak tanımlanmıştır. Yine aynı asırda Avrupalı Seyyahlar Kıpçak illeri dahil olmak üzere Tuna boylarından Altay dağlarına kadar uzanan bütün bölgeleri, "*Büyük Turkia*" ve Selçuklu Anadolusunu da sadece "*Türkia*" olarak gösterdikleri aktarılmaktadır. (Turan, 2005:41) Melikşah döneminde Antalya'dan Gürcistan'a, İstanbul'dan Halep ve Şam'a; Antalya'dan Kırım'a ve Avrupa'dan Tebriz'e transit ticaret yapma imkanı bulunmaktaydı. (Tabakoğlu, 2003:119-120) Daha sonra Osmanlı hakimiyetinin tüm Akdeniz havzasını alacak biçimde yayılması Afrika ve Arap yarımadasının da Türk hakimiyet alanına girdiği söylenebilir. Günümüz de Türkiye'nin jeopolitik etki alanı, aşağıdaki sınırları kapsayan geniş bir alandır: (Davutoğlu, 2001:118)

- *Yakın kara havzası*: Balkanlar-Ortadoğu-Kafkaslar
- *Yakın Deniz havzası*: Karadeniz-Adriyatik-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Körfez-Hazar denizi.
- *Yakın Kıta Havzası*: Avrupa, Orta ve Doğu Asya, Kuzey Avrupa ve Güney Asya.

Türklerin Selçuklu ve Osmanlı döneminde *siyasi etki alanı* kadar, *ekonomik ve ticari faaliyet alanı* olarak kullandığı bir gerçektir. Hatta küresel ticaretin tarihte yapılma sahası olarak birbirine bağlayan tarihi ipek yolunun büyük bölümünün Türk nüfuz alanında olması nedeniyle bu iddia tutarlıdır. Yine özellikle Kanuni döneminde Akdeniz ve Karadeniz'deki deniz ticareti hâkimiyeti tamamen Türk ticari coğrafyası içerisindedir. 16.yüzyılın sonuna kadar bütün Çin ve Hint mallarının küresel ticareti Türkler tarafından yapılmaktadır. (Turan,2005:334) Dolayısıyla Avrupalılar tarafından “*Büyük Türkiye Alanı*” denilen bölge, diğer özelliklerinin yanı sıra ticaret ve ekonomik faaliyet sahasıdır. Bu alanın tamamını Türkiye için bir *ticari hayat alanı(THA)* olarak görülmesi mümkündür. Bugün Almanya'nın AB genişlemesinde destek olduğu, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Ukrayna, Hırvatistan ve Ukrayna nasıl eski Alman siyasi hayat alanının getirdiği bir avantajlara sahipse, Türk devletlerinin tarihteki siyasi hâkimiyet alanı bir *ticaret ve ekonomik hayat alanı* olarak görülebilir. Türklerin tarihi hayat alanının, ekonomik ve ticari bir alan haline gelmesini gerektiren güdüleyici faktörler vardır. Enerji ihtiyacının ve maliyetlerinin artışı sebebiyle, Türkiye'nin coğrafi konumu ekonomik avantaj sağlamak için stratejiktir. Avrasya Balkanları* tarihte “*Büyük Turkia*” denilen bölgeyi kapsar. Dolayısıyla Türkiye'nin tamamını siyasi hakimiyet alanında tuttuğu bölgedir. Bu bölge enerji talebinin ve fiyatlarının sürekli arttığı dönemde zengin petrol ve doğalgaz yataklarıyla tarihteki öneminden daha fazla önemlidir. Brzezinski'nin tabiriyle “*potansiyel ekonomik ödül*” olarak eşiz bir bölgedir. (Brzezinski,1998:112)

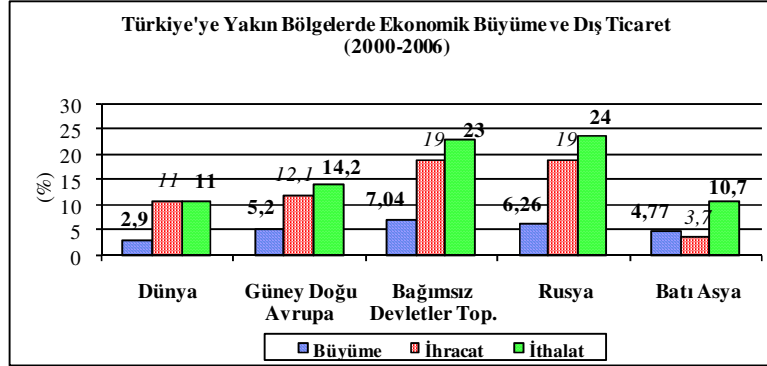
Dünyada soğuk savaş döneminin bitmesi, ardından Rusya ve etki alanındaki devletlerin farklı yola girmesi siyasal etkilerinin yanında dünyanın ekonomik kaderini de değiştirmiştir. Özellikle Hazar havzasındaki enerji kaynakları yeni iktisadi refah alanının oluşumunu işaret etmektedir. Bu dönüşüm ekonomik güç dengelerini de değiştirmiştir. Öncelikle AB Balkanlara doğru bir genişleme sürecine girmiştir. Ardında ABD Rusya'dan bağımsızlığını kazanan devletlere olan ilgisini net olarak ortaya koymuştur. Fakat bu bölgede tarihi etki alanına sahip, Türkiye, Rusya ve İran bulunmaktadır. Bu durumda Türkiye için yüz yıl aradan sonra bölgenin önemli gücü olma fırsatı ortaya çıkmıştır. Türkiye'yi önemli kılan diğer bir faktör de Bosna'dan Çin'e kadar yayılan bir bölgede Türkçe'nin başat dil olarak kullanılması nüfuzunu güçlendirmektedir. (Brzezinski,1998:112-125) Yine Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile olan tarihi ilişkileri ve etnik bağlantıları Güneye doğru güç alanlarının genişlemesine fırsatlar sunmaktadır. Kısacası dünya enerji kaynaklarının bulunduğu tüm havzanın stratejik noktası Türkiye'dir. (Davutoğlu, 2001:129)

* Avrasya Balkanları, Güneydoğu Avrupa'nın, Orta ve Güney Asya'nın belirli kısımlarını, Basra Körfezi ve Ortadoğu'yu kapsayan Avrasya kıtasının bölgesel rekabetlerini çağrıştıran alanlardır. (Brzezinski,1998:112)

2.2. Türkiye'nin Ticari Hayat Alanının Ekonomik Değerinin Yükselişi

Dünyada ticari faaliyet alanı olarak incelendiğinde 2000 sonrası dikkat çeken mekânların başında Türkiye'nin çevre ülkelerindeki gelişmeler gelir. Bu anlamda Türkiye'nin çevresindeki ülkelerin ve içinde bulunduğu havzanın ekonomik değişkenlerinin analizi, iktisadi yükselişi göstermektedir. Emtia fiyatlarının yükselişiyle birlikte doğal kaynak ve petrol zengini ülkelerin ekonomik büyüme, ihracat ve ithalat gibi faktörlere etki yapmıştır. Yine doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üyelik sürecinden sonra bölgeye olan ilginin artışı ekonomik gelişmeyi tetikleyici etkiler yaptığı söylenebilir.

Şekil 1: Türkiye'ye Yakın Bölgelerde Büyüme, İhracat ve İthalat (2000–2006)

Kaynak. UNCTAD, *Trade and Development Report 2007*, 2,5

Türkiye hem Avrupa'da hem de Asya'da toprakları bulunan, aynı zamanda iki kıtada hâkimiyet sağlayan bir ülkedir. Dolayısıyla bu bölgelerdeki ekonomik ve siyasi gelişmelerle doğrudan ilgilidir. Türkiye'nin yakın çevresi son dönemde (2000-2006 yılları arasında) dünyadan daha hızlı büyümüştür. Dünyada ortalama büyüme hızı %2,9 seviyesindeyken, Türkiye'nin çevresindeki tüm bölgelerin büyüme hızı bunun üzerindedir. Özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu, Güneydoğu Avrupa ve Rusya'nın büyüme hızı %5'ten fazladır. Türkiye'nin çevresinde Batı Asya hariç tüm bölgelerde dünya ortalamasının üzerinde ihracat ve ithalat vardır. (Şekil 1) Türkiye'nin içinde bulunduğu havza ekonomik büyüme performansı ve dış ticaretteki gelişmeler yönünden gelişmeye müsaittir.

Tablo 1: Türkiye ve Yakın Çevrede UDY Varlığı Potansiyeli ve Performansı Matrisi(2005)

		UDY PERFORMANSI	
		Yüksek	Düşük
UDY POTANSİYELİ	Yüksek	<p>Önde Koşanlar</p> <p>Azerbaycan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs¹, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İsrail, Malta, Ürdün, Kazakistan, Estonya, Polonya, Ukrayna</p>	<p>Potansiyelin Altındakiler</p> <p>Avusturya, İran, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye, Yunanistan, Slovenya</p>
	Düşük	<p>Potansiyelinin Üstündekiler</p> <p>Arnavutluk, Ermenistan, Mısır, Kırgızistan, Lübnan, Moldavya, Romanya, Tacikistan</p>	<p>Alt Performanslılar</p> <p>Makedonya, Pakistan, Suriye, Özbekistan</p>

Kaynak. UNCTAD, World Investment Report 2007, 14

Türkiye'nin içinde bulunduğu havzadaki ekonomik gelişme ve dış ticaret potansiyeli dış yatırımlar için de önemli gelişme alanıdır. Uluslar arası doğrudan yatırımların(UDY) varlığının potansiyelinin ve performansının değerlendirildiği matriste, yakın bölgedeki ülkelerin çoğu yüksek UDY varlığı potansiyeli ve performansına sahip bulunan alanda(önde koşanlar) yer almaktadır. Yine Türkiye'nin de içinde bulunduğu alan, potansiyelin altında performans sergileyen fakat yüksek potansiyeli olan ülkeler de yakın havzadadır. Düşük performans ve potansiyeli olan ülkeler ise bölgede azdır.(Tablo 1) Sonuçta Türkiye'nin çevresi ekonomik büyüme ve dış ticaret potansiyelinin yanında *cazip yatırım alanı* olarak ortaya çıkmaktadır.

2.3. Tarihin ve İktisadın Yolunun Kesiştiği Nokta: Yeni İpek Yolunun Köprüsü

Batı'daki ülkelerin en eski ideallerinden birisi, Hindistan'a ulaşmaktı. Marco Polo'nun seyahatiyle Batı'daki popülerliği artan tarihi ipekyolu, son iki asırda önemini kaybetmişken, dünya enerji havzalarından birisinin Orta Asya olduğu ve Sovyetler birliğindeki çözülmenin etkisiyle yeniden gündemdedir. Uluslararası ticaretin özellikle enerji piyasasında taşıma maliyetlerinin azalması ve Hindistan'dan Avrupa'ya kadar dünyanın en uzun kara bağlantısının yeniden canlanmasına yönelik düşünceler ve girişimler artmaktadır. Artık Asya ve Avrupa'nın ayrı kıtalar olduğu fikri değişmektedir. Yeni ipek yolu fikri, "*Batı Avrupa, Çin, Orta Doğu ve Hind alt kıtası arasındaki bir kara parçasından diğer bir noktaya aynı zamanda, Karayolu, demiryolu ve gaz, hidroelektrik ve petrol taşıma teknolojileriyle ulaşmayı sağlayacak bağlantıların tümünü*" (Star, S.F., 2007:5-33) ifade etmektedir.

Dünyada yeni doğal kaynakların ve enerji kaynaklarının piyasalara yönlendirildiği kaynak bölge Orta Asya'dır. Dünyada enerji tüketiminde hızlı büyüme Çin ve Hindistan tarafından gelmektedir. Ayrıca AB petrol ve doğal gaza bağımlılığı nedeniyle Orta Asya'dan sağlayacağı enerji kaynaklarına

¹ Orijinal metindeki ifade Güney Kıbrıs olarak alınmıştır.

muhtaçtır. Bu durumda Asya'nın ortalarından Avrupa'nın Batısına doğru enerji akımının geçeceği yerlerin stratejik önemi artmaktadır. Türkiye ve Rusya enerji akımının bağlantısını kendi lehlerine çözmek için çaba göstermektedir. Yine Asya'daki yeni gelişme merkezlerinin ihtiyaç duyduğu malların taşınması da önemli bir lojistik faaliyeti olarak dünyada yeni fırsat sağlayan alan olarak dikkat çekmektedir. Sonuçta enerji kaynaklarına bağımlılık ve enerji fiyatlarındaki yükseliş nedeniyle Asya'nın ortalarında artan refah tüm dünya için iştah artıracıdır. Diğer bir deyişle enerji ekonomilerinin bölgenin gelişmesine ve dış ticarete etkisi yeni trendlerde artmaktadır. Avrupa ülkelerinden Çin ve Rusya'da oluşan yeni ekonomik refah ortamından yararlanmak isteyen Avrupa'lı işletmeler birleşme ve devralma faaliyetlerini sürekli olarak yoğunlaştırmaktadır. Aynı zamanda Avrupalı işletmeler Rusya ve Çin'de tüketim patlamasından pay alma yarışındadır. (Puffer ve diğ.,2007:146-165) Bu durum Batı Avrupa ve Rusya-Çin arasındaki ekonomik ve lojistik bağlantılarının şekli tüm dünyada yeni ticari fırsatların oluşması da imkan verebilecektir.

Asya'nın en doğusundan Avrupa'ya ve Asya'nın kuzey'inden Ortadoğu'ya doğru yeni ticari bağlantıların ve enerjiye bağlı ekonomik refah alanının oluşması Türkiye'nin jeostratejik konumunun ekonomik değerini de artırmaktadır. Eski ipek yolunun Avrupa'ya çıkış yolu olan Türkiye, Yeni İpek yolu'nun da kesişme noktasında yer almaktadır. Türkiye açısından dünyada emsallerine nadir rastlanabilecek yeni bir ticari fırsat yaratmaktadır. Fakat yeni enerji ve karayollarının geçmesi için iki alternatif seçenek Türkiye'yi zorlayacaktır. İlk olarak Orta Asya'dan Avrupa'ya doğrudan bağlantı Rusya aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Yine Kuzey Asya'dan Güneye bağlantı İran'dan Basra körfezine doğru mümkündür. Türkiye iki sorun dolayısıyla İran ve Rusya ile rakip durumdadır. Yine Rusya bölgenin eski hakim gücü olarak inisiyatifleri Türkiye'ye vermek istemeyecektir.(Star, S.F., 2007:5-33)

Türkiye'nin Baku--Tiflis Ceyhan (BTC) boru hattıyla sağlanan başarı, diğer enerji aktarım yolları ve kara-demir yolları ile güçlendirilebilirse Türkiye'de yeniden ekonomik refahın yükselişi hızlanabilecektir. Türkiye'nin Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinin tarihi ipek yolunun öneminin kalmaması ve İran'la olan bağlantılarının azalması nedeniyle çöken ekonomileri(Mutlu, 2002:300-311) yeniden gelişebilir. Türkiye'nin birçok teşvik sağlayarak çözemediği bölgesel dengesizlik sorununun çözülmesi kolaylaşabilir.

2.4. Doğudan Yükselen Pazarlar

Türkiye'nin yaklaşık kırk yıldan fazla bir süre AB pazarlarına yönelmesi söz konusudur. Fakat son yıllarda emtia, doğal gaz ve petrol fiyatlarındaki artışın getirdiği refahın etkisiyle doğusundaki pazarlarda tüketim ve talep sürekli olarak artmaktadır.(Amineh, diğ., 2006:27) Türkiye için doğudaki pazarlar artık ihracat ve yatırım açısından daha önemli duruma gelmektedir. Ayrıca Türkiye'nin doğalgaz ve petrol ihtiyacının karşılanması ancak doğusundan sağlanabilecektir.

Tablo 2. Dönemlere Göre Büyüme Oranları-Dünya ve Asya-

Dönemler	Dün ya	Asya	Batı Asya	Güney Asya	Doğu Asya	Güneydoğu Asya	Geçiş Eko. -Asya-	Geçiş Eko. -Avrupa-
1981-1990	3,1	5,7	1,6	4,7	9,1	5,3	-	-
1991-1997	2,7	7,1	4,1	5,1	8,9	7,3	-7,6	-7,1
1998-2002	2,7	4,8	2,1	4,7	6,3	2,6	7,0	4,2
2003-2007	3,6	7,5	6,3	7,8	8,1	6,0	10,7	6,8

Kaynak. UNCTAD, Development and Globalization:Facts and Figures-2008,3

Asya dünyada son yirmi yılda yaşanan mali krizlere rağmen en hızlı gelişen alanlardan birisidir. Özellikle Asya kıtasında 2003-2007 döneminde %7,5 oranında büyüme yakalamıştır. Türkiye'yi çevreleyen geçiş ülkelerinin büyüme rakamları yakından ilgilendirmektedir. Aynı dönemde Asya'daki geçiş ülkeleri %10,7 ve Avrupa'daki ülkeleri %6,8 büyümüştür.(Tablo 2) Yani Türkiye'nin Asya'da yükselen pazarlardaki büyümeye yönelik ticari stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

THA'daki pazarların gelişme potansiyeli, Türkiye'nin ticaret politikasının temel parametrelerini yeniden oluşturulması için önemlidir. Türkiye'ye komşu ve yakın ülkelerdeki gelişme ve ülkenin potansiyeli incelendiği zaman, ticaret alanının büyüklüğü hakkında önemli veriler sağlayabilecektir.

Tablo 3: Türkiye'nin Yakın Çevresinden Seçilmiş Ülkelerdeki Gelişmeler(2003-2007)

2003-07 Dönemi	Yunanistan	Bulgaristan	Suriye	Irak	İran	Azerbaycan	Gürcistan	Rusya	Ukrayna	İsrail	Türkiye
Bölge	AV	AV	OR	OR	AS	AS	AS	AA	AV	OR	AA
Nüfus Artışı	0,0	-0,7	2,7	-	1,0	1,0	-0,9	-0,4	-0,7	1,8	1,4
R. GSYİH Büyümesi	4,3	6,1	4,0	-	5,8	21,1	5,3	7,3	7,9	4,6	6,9
R. İç Tük. Büyümesi	4,7	9,4	-	-	6,5	20,7	-	10,3	13,1	3,6	8,5
UDY Akımı	1,2	15,2	-	-	0,3	16,0	-	2,7	5,4	5,0	2,1
Nüfus	11,0	7,6	-	-	70,9	8,6	-	142,3	46,2	7,2	75
GSMH	312,9	39,6	33,4	-	259,7	30,2	7,8	1289	323,0	161,8	657
İhr. Paz.(1)	Alm.	Tür.	-	-	Jap.	Tür.	-	Hol.	Rus.	ABD	Alm.
İth. (1)	Alm.	Alm.	-	-	Alm.	Rus.	-	Alm.	Rus.	ABD	Rus.

Kaynak:The economist, Economist Intelligence Unit, Country Data, 2008(www.economist.com); Worldbank, World Development Indicators database, April 2008(www.devdata.worldbank.org)

Türkiye'nin yakın çevresinde bulunan ülkelerin en önemli Rusya'dır. Rusya 1.289 milyar dolar GSYİH ile dünyanın hızla büyüyen ekonomilerinden birisidir. Türkiye'den ekonomik büyüklüğü fazla olan tek ülkedir. Rusya 2003–07 döneminde %7,3 reel gelir ve %10,3 iç tüketimin büyüme oranı ile en hızlı gelişen pazardır. Ülkenin 143 milyon olan nüfusu ekonomik büyüme açısından önemlidir. Eski Sovyetlerden ayrılan ülkelere Ukrayna 323 milyar dolar GSYİH, aynı dönemde %7,9'luk büyüme oranı ve GSYİH'nın %5,4'ü kadar UDY çekerek en hızlı büyüyen pazarlardan biridir. Azerbaycan doğal kaynak bolluğunun sağladığı avantajla aynı dönemde %21 oranının reel büyüme oranıyla en hızlı gelişen ülkedir. Asya bölgesinin gelişme potansiyeli yüksek ülkelerinden İran, dönemde ambargoya rağmen %5,8'lik büyüme ve 70,9 milyon nüfusu ile potansiyeli en yüksek ülkedir. (Tablo 3)

Avrupa tarafında nüfus büyüklüğü bakımından küçük olmasına rağmen, 312,9 milyar dolar GSYİH ile önemli bir ülke de Yunanistan'dır. Son dönem de AB'ye katılımıyla birlikte önemli yatırım çeken ülkelere birisi olan Bulgaristan, %6,1'lik büyüme oranıyla dikkat çeken pazarlardan birisidir. Türkiye'nin güneyindeki Suriye ve Irak savaş nedeniyle ekonomik yönden fazla ilerlemeseler de, potansiyeli yüksek pazarlardandır. (Tablo 3)

Ekonomik veriler incelendiğinde Türkiye'nin doğusundaki gelişme potansiyelinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Petrol ve doğal gaz fiyatlarının artışı İran ve Azerbaycan gibi ülkelerin dünyadaki ekonomik yönden stratejik değerini yükseltmektedir. Yine kuzeyinde yer alan Rusya ve Ukrayna büyük pazarların olması Türkiye'nin dış stratejisinde önemli avantajlar arasındadır. Türkiye'nin yönelebileceği yükselen pazarlar doğu ve kuzeyindeki ülkeler arasındadır. Aynı zamanda bu bölge dünyanın en hızlı büyüyen pazarları olan Çin ve Hindistan'a olan yakınlığı nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır.

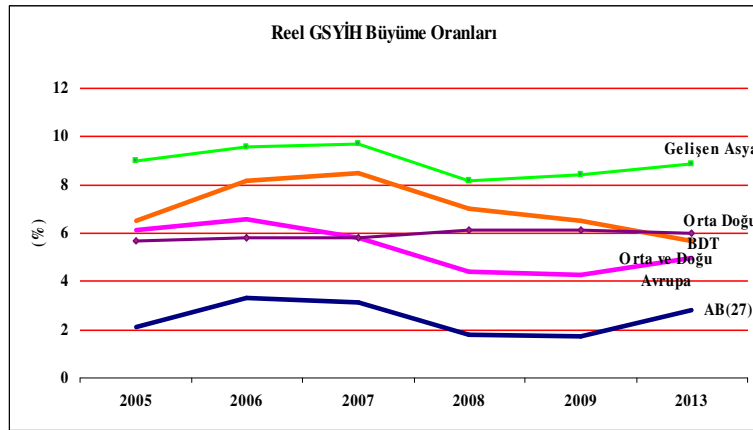
3. EKONOMİDE GÜÇ KAYMASI VE ULUSLARARASI TİCARETİN YENİ TRENDLERİ

Dünya ticareti II. Dünya Savaşı'ndan bu yana değişim içerisinde. Başlangıçta Avrupa ve Kuzey Amerika merkezli iki kutuplu ve ağırlığı Avrupa veya ABD merkezinde yoğunlaşan dünya ticareti, merkezler dışında çok düşük bir ticaret yapılmaktaydı. 1970'lerde başlayan dönüşüm üç büyük blok etrafında yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerden ilki, ABD çapında Kuzey ve Merkez Amerika'da yoğunlaşan ticaret bloğudur. Avrupa ve çevresinde yoğunlaşan ticaret bloğu ikinci bloktur. Üçüncüsü de, Doğu ve Güney Asya ülkeleri etrafında ortaya çıkan yeni ticaret bloğu. Son yıllarda ise, Çin, Hindistan ve yükselen Asya ülkelerinin etrafında yoğunlaşan ticaret bloğu yükselmektedir. Bu gelişmeden bazı ülkelerde gelişme artarken bazı ülkelerde dış ticaret açıkları hızlı bir şekilde artmaktadır. Halen dünyada ABD ve AB ülkelerinin ticarete belirleyici etkileri devam etmektedir. Fakat Özellikle 'Gelişen Asya' ülkeleri Çin ve Hindistan başta olmak üzere küresel ekonomide etkilerini artırmaktadır. Bu durum yeni bir ticaret kutbunun oluşum sürecini göstermekte, fakat bölge içi ticaretin yetersizliği nedeniyle

bir bölgesel kutuplaşmanın olduğunu söylemek ise mümkün değildir. (Mcdonald, S., ve diğ., 2008:210-234)

Türkiye'nin THA'daki ekonomik trendler, ekonomik refahın son yıllarda Avrupa'dan Asya'ya kaymakta olduğunu göstermektedir. Ekonomik gücün yer değiştirmesinin ekonomik gerekçeleri ve yeni yönelimin ekonomik sonuçlarının değerlendirilmesi Türkiye'nin THA açısından önemli etkileri olacaktır. Çünkü uluslar arası ticarete ileriye dönük analizler Türkiye'nin doğu tarafında ekonominin yükselişini göstermektedir.

Şekil 2: Türkiye THA'nı oluşturan Bölgelerde Büyüme Oranları(2005–2013)

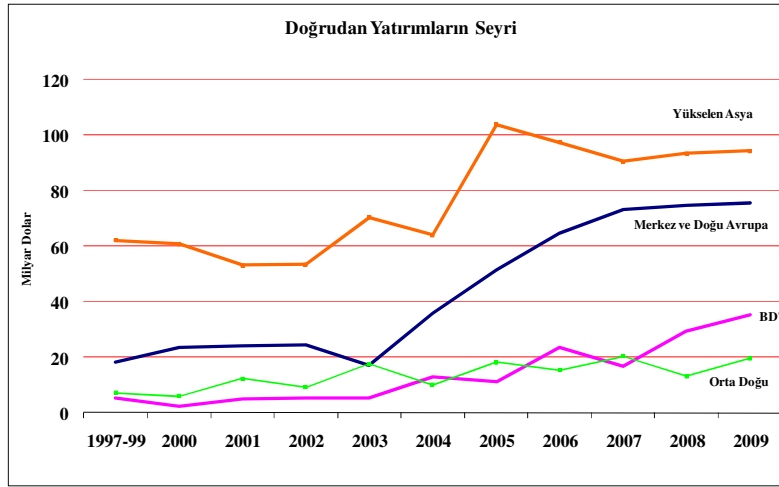
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database–2008(www.imf.org)

Türkiye'nin THA uluslararası ticaretteki potansiyelinin analizi, ekonomik büyüme, dış yatırım potansiyeli ve cari açık fazlalık veya eksiklikler bağlı geleceğe yöneliminin analizi yapılmaktadır. Bu analiz ticaretin yeni alanın çekim merkezinin yerinin tespitini de sağlayabilecektir. Öncelikle büyüme rakamları incelenirse, Türkiye'nin ticaret alanındaki ekonomik gelişme potansiyeli ortaya çıkacaktır. IMF tahminlerine göre 2010 sonrasında büyüme potansiyeli yüksek olan Gelişen Asya %9 seviyesinde ve Ortadoğu ve Bağımsız Devletler Topluluğu %6 seviyesindedir. Bunun yanında Orta ve Doğu Avrupa %5 seviyesinde büyüme potansiyeline sahipken, AB(27) ülkeleri için %3 seviyesindedir. (Şekil 2) Bu durum net olarak gelecek beş yıllık dönemde hızlı büyüme potansiyeline sahip bölgenin Asya ve Ortadoğu bölgelerinin olduğu ortadadır. Bu bölgeler Türkiye'nin tarihi hayat alanının içinde ve potansiyel ticaret alanına alınması zorunlu olan yerlerdir.

Türkiye'nin ticaret alanının belirlenmesinde dikkate alınması gereken unsurlardan birisi de, uluslar arası yatırımların seyridir. Son yıllarda dünyada doğrudan yatırım çekme potansiyelinin yüksek olduğu bölge, Türkiye'nin ticari hayat alanı içerisinde. 2010'a doğru Gelişen Asya, Orta ve Doğu Avrupa, Bağımsız ve Devletler Topluluğu ve Ortadoğu bölgesinin

yatırım açısından önemli bir çekim merkezi olduğunu göstermektedir. 2009 yılında IMF'ye göre, Gelişen Asya ülkelerine 100 milyar dolar, merkez ve doğu Avrupa ülkelerine 60 milyar dolar, BDT ülkelerine 40 milyar dolar ve Ortadoğu ülkelerine 20 milyar dolara yakın bir doğrudan yatırım gireceği tahmin edilmektedir. (Şekil 3) Yani gelecek birkaç yıl içinde Türkiye'nin ticari hayat alanını oluşturan bütün bölgelere yatırım girişi yoğun olarak devam edeceğini göstermektedir.

Şekil 3: Türkiye THA'nı oluşturan Bölgelerde Büyüme Oranları(1997–2009)

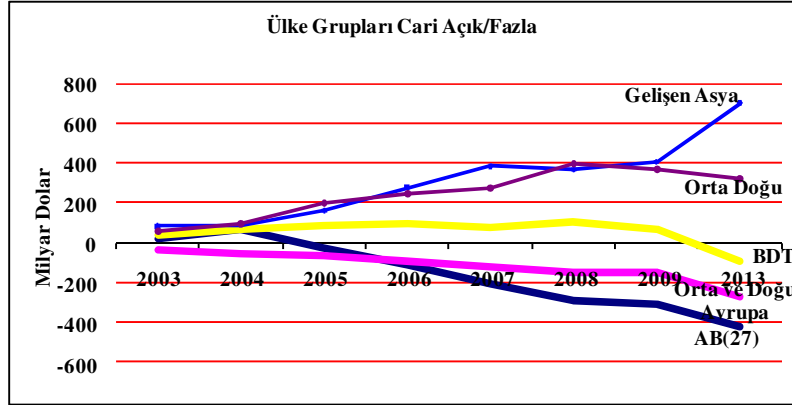
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database–2008(www.imf.org)

Brezilya, Hindistan, Çin ve Rusya(BRIC) ülkeleri ekonomik gelişmeyle birlikte sanayileşme ve şehirleşmeye dönük yatırımlarla yeniden inşa edilmektedir. Dolayısıyla BRIC ülkelerinin üçünün Asya'da yer alması bölgenin önemli bir altyapı yatırım alanı haline dönüşeceği ortaya çıkmaktadır. Nitekim 2008 tahminlerine göre, yükselen piyasalardaki 21,7 milyar dolarlık altyapı yatırımlarının 9,3 milyar doları Çin'e, 2,8 milyar doları Hindistan'a, 2,2 milyar doları Rusya'ya, 2,4'ünün diğer Asya ülkelerine ve 0,9 milyar doları Ortadoğu ülkelerine yatırılacağı gözükmektedir.(The economist, Jun 5th 2008) Gelecek birkaç yılda doğrudan yatırım akımının Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Asya'ya doğru yoğun bir şekilde devam edeceği ortadadır. Yani Türkiye'nin doğal hayat alanı yabancı yatırım akımının odak noktasıdır. Türkiye'nin yapılacak yatırımlardan pay alması ve yatırımlar sonucunda oluşacak refaha yönelik dış ticaret stratejilerini geliştirmesi ekonominin yöneliminin olumlu olması açısından çok önemli olacaktır.

Ülkelerin dış ticaret ve yatırım performanslarının sonuçlarının göstergesi, cari dentedir. Dolayısıyla IMF tarafından yapılan geleceğe dönük performansları incelendiğinde, 2013 yılında Gelişen Asya ve Ortadoğu ülkelerinin cari fazla vereceği, ayrıca Bağımsız Devletler Topluluğu

ülkelerinin de cari fazla vermeye birkaç yıl daha devam edeceği ortaya çıkmaktadır. (Şekil 4)

Şekil 4: Değişik Ülke Gruplarının Cari Açık veya Fazlaları (2003–2013)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database–2008(www.imf.org)

Bunun aksine Orta ve Doğu Avrupa ile AB(27) ülkelerinin cari açık sorununun artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Bu durumda Asya ve Orta doğu ülkelerinin ekonomik artılarını değerlendirmek için, yatırım ve ticaret ortamının getirilerinden istifade etmek isteyen ülkeler için ekonomik avantajlar meydana getirebilecektir. 2010 sonrası için ekonomik gücün yöneliminin ekonomik büyüme, yatırım çekme ve cari denge açısından Doğu Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerine doğru kayacağını göstermektedir. Bu açıdan Rusya ve Çin ise yeni gelişmenin odağındaki ülkelerdir.

4. YÜKSELEN PAZARLARDA TÜRKİYE’NİN REKABET GÜCÜ: STRATEJİK HAMLE VE YÖNELİM

Uluslararası ticaretin yeni trendleri ve bölgesel refah seviyesinde değişiklikler, Türkiye’nin rekabet gücünün yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Aslında bir ülkenin rekabet gücünün tanımlanmasında kesin sınırlar yoktur. Fakat bir ülkenin “*rekabet avantajı yüksek seviyede yerleşmiş bir süreçten güçlenir ve yaratılır. Ülkenin ekonomik yapısı, değerleri, kurumları ve tarihi özellikleri rekabet başarısına derinden katkı sağlamaktadır.*” (Porter, 1990:19) Dolayısıyla rekabet gücünün şekillenmesinde belirli bir dönemde önemi kalmasa da Türkiye’nin tarihi rolü ve yaşadığı coğrafyadaki karakteristiklerinin avantajlarını kullanarak yeniden rekabet gücünün konumlandırılması şartların zorladığı bir özellik olmaktadır.

Türkiye’nin rekabet gücünün yenilenmesi öncelikle stratejik hamle yeteneğine bağlıdır. Stratejik hamle geliştirme süreci, ülkenin çevre analizi ve yeni hedefler formülasyonu ile mümkün olacaktır. (Kotler ve diğ., 2005:158-159) Türkiye uluslar arası ticaretin yükselen ekonomilerinin olduğu Asya’ya

ve petrol gibi enerji ürünlerine yönelik yeni bir stratejik hamle sürecine acele olarak başlamalıdır. Stratejik hamle yeteneği ülkelerin gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi ve rekabet gücünün iyileştirilmesinde başat rol oynar. Her ülke kendi ekonomik potansiyeli ve içinde bulunduğu şartlara göre kendine özgü strateji oluşturur.

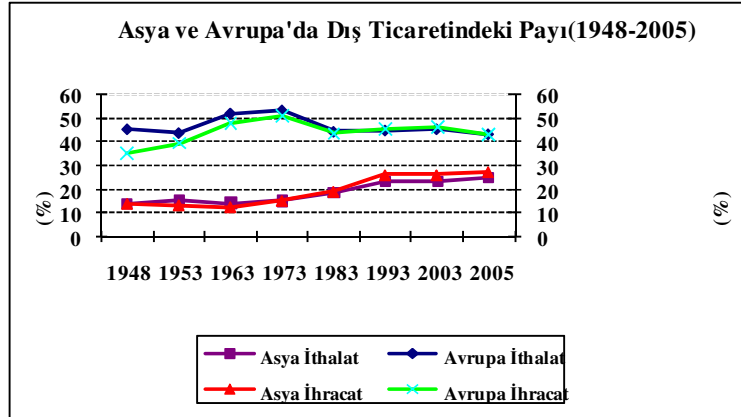
4.1. Türkiye'nin Dış Ticaret ve Yatırım Tercihleri: Çelişkiler ve Yeni Yönelimler

Türkiye'nin dış ticarete pazar tercihi AB ile gümrük birliğine(GB) gitmesi ile Avrupa temelli olarak şekillenmiştir. Bu tercih sonucunda dış ticarete ağırlıklı olarak pazar Avrupa ülkelerinden oluşmaktadır. Türkiye'nin son on iki yıl boyunca %50'den fazla ihracat payına sahip olan AB, Türkiye'nin ihracat pazarıdır. Dolayısıyla AB'nin ekonomik büyümesine devam etmesi Türkiye'nin dış ticaretine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Türk işletmelerinin yatırım tercihleri ve ihracat pazarlarına doğrudan ulaşma hedefine yönelik çabaları yakın bölge odaklı olmak durumundadır. Özellikle yeni yükselen Rusya ve Türk devletlerindeki yatırımları önemlidir. Bunun yanında Doğu Avrupa pazarları da cazip yakın yatırım bölgesi arasındadır. Ortadoğu ülkeleri de petrol gelirlerinden dolayı yatırım için cazip olabilecektir.

Dünyada yaşanan ekonomik transformasyon, ticaretin çekim merkezinin dönüşmeye başladığını göstermektedir. Avrupa kıtasının dünya ithalat ve ihracatından aldığı payın zirve noktası 1973 yılındadır ve yaklaşık %50 seviyesindedir. 1973'den itibaren Avrupa kıtasında gerileme başlamıştır. Buna rağmen Asya aynı yılda %15 seviyesinde pay almaktadır. 2005 gelindiğinde ise, Avrupa'nın dünya ticaretinden aldığı pay %10 azalarak %43'e düşmüştür. Asya'nın ise payı %10 artarak, yaklaşık %25'e yaklaşmıştır. (Şekil 6) Sonuçta net olarak söylenebilir ki, dünya ticaretinde yeni merkezi Asya'ya doğru kaymaktadır.

Şekil 6: Asya ve Avrupa'nın Dünya İthalat ve İhracatındaki Payı

Kaynak: WTO, World Trade Report-2007, 200-201

Dünya ticaretinin başat aktörlerinin ayrıntılı analizi dünya ticaretinde yeni trendlerin anlaşılmasında önemlidir. AB, BDT, Çin, ABD ve Doğu Asya Altılısı(Hong Kong, Malezya, G. Kore, Singapur, Tayvan, Tayland) gibi ülke veya ülke gruplarının ithalatı incelendiğinde gelişmenin yönü, dış ticaretin yönelimi hakkında ipucu verebilecektir. 1963'ten günümüze kadar değişim incelendiğinde, en hızlı gelişme Çin'dedir.1983'te Çin'in payı %1'den 2005'te %6,3 seviyesine yükselmiştir. Yani altı kat artış sağlamıştır. AB ve ABD için zirve 2003'tür. Bu yıldan sonra durgunluk vardır. BDT son dönemde hızla dış ticaretin çekim merkezi olma yönelimindedir. (Tablo 5) 2003'ten sonraki trend, Çin, Doğu Asya ve BDT merkezindedir. AB ve ABD zamanla merkez konumundan uzaklaşabilir.

Tablo 5: Ülke ve Ülke Gruplarının Dünya İthalatındaki Payı (1963–2005)

	<i>AB</i>	<i>BDT</i>	<i>Çin</i>	<i>ABD</i>	<i>Doğu Asya Altılısı</i>
1963	29	-	0,9	11,4	3,2
1973	39,2	-	0,9	12,3	3,9
1983	31,3	-	1,1	14,3	6,1
1993	34,3	1,2	2,8	16	9,9
2003	41,6	1,7	5,4	17	8,2
2005	39,3	2,1	6,3	16,5	8,6

Kaynak. WTO, World Trade Report–2007, 200–201

Dünyada büyümenin ve ticaretin yeni sürükleyici güçleri olarak, Asya ağırlıklı ülkelerdir. Dünya Bankasının hazırladığı büyüme raporu(Worldbank,2008: 20), 1960'dan 2005'e kadar geçen dönemde hızlı büyüme sağlayan 13 ülkenin büyüme stratejilerini incelemektedir. Büyümede dikkat çeken onüç ülkeden Çin, Hong Kong, Endonezya, Japonya, Kore, Malezya, Singapur, Tayvan ve Tayland olmak üzere dokuzu Asya'da yer almaktadır.

Tablo 6: Dünyada Asya ve Avrupa'ya Doğrudan Sermaye Akımı(1980–2006)

	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>	<i>2006</i>
Asya	1,1	11,2	10,5	19,8
<i>Batı Asya</i>	-5,8	0,2	0,2	4,6
<i>Güney, Doğu ve Güneydoğu Asya</i>	7,0	11,0	10,3	14,4
Avrupa	39,0	48,1	51,1	43,4
<i>AB(25)</i>	38,9	44,9	49,2	40,7
<i>Diğer Avrupa Ülkeleri</i>	0,1	3,2	1,9	2,7

Kaynak: UNCTAD, Development and Globalization:Facts and Figures-2008,29

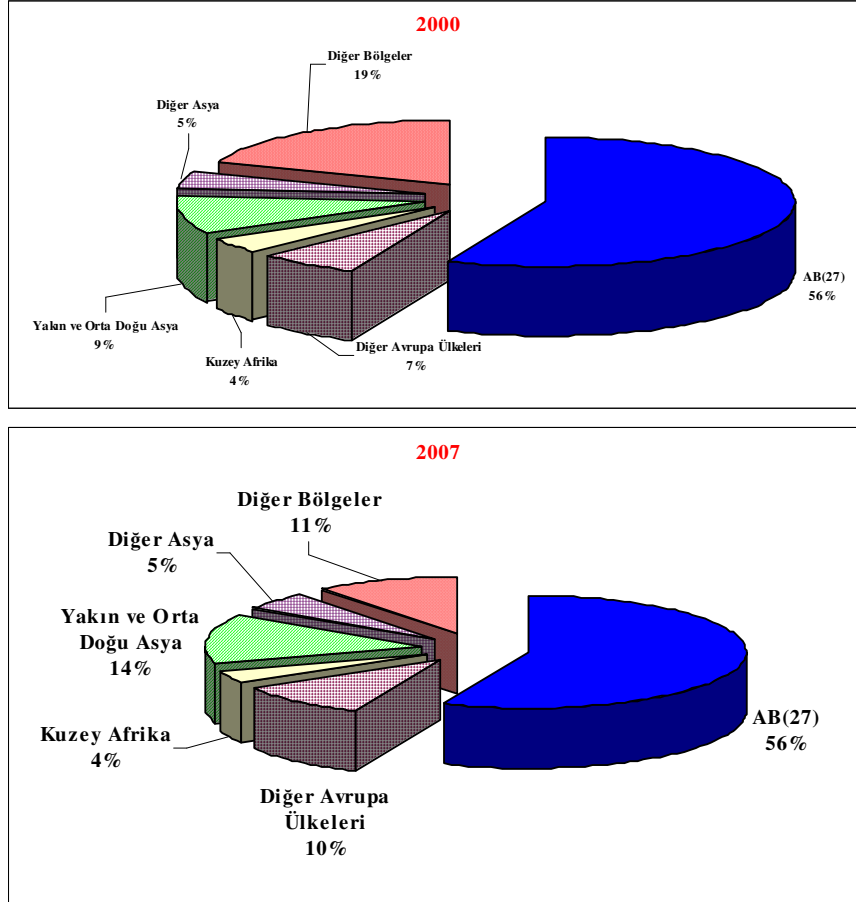
Dünyada Pazar büyümesinde önemli bir faktör de, nüfus artışıdır. Dünya nüfusunun yoğun bölgesi Doğu Asya ülkelerindedir. 2050 yılında dünya nüfusunun 3 milyarlık bölümü, Çin, Hindistan, Endonezya ve

Bangladeş bölgesinde yaşayacağı tahmin edilmektedir. (Worldbank,2008, 100) Bu durumda ekonomik sorunlara rağmen dünyanın en kalabalık bölgesinin tüketim kapasitesinin de artacağını tahmin etmek mümkündür. Dolayısıyla dış ticarete yeni hedef pazar olarak bu bölgenin seçilmesi stratejik olarak gereklidir.

Ticaretin yapılmasını kolaylaştıran faktörler, yatırımlarla birlikte sağlanmaktadır. Dünyada son yıllarda uluslar arası yatırım cezbeden ülkelerin önemli bir kısmı Asya'dadır. Son yıllarda yatırım çekmede hızlı gelişme gösteren bölgelerden birisi de, Avrupa'nın doğusundaki ülkelerdir. Uluslararası Doğrudan Yatırım(UDY) akımının 1980'den bu yana olan trendi incelendiğinde, Asya kıtasının 1980'deki aldığı pay %1,1 seviyesindeyken, 2006 yılında %20 seviyesine yaklaşmıştır. Avrupa'da ise 1980'de %39 seviyesindeyken %43,4 seviyesine çıkmıştır. Fakat AB(25) ülkelerine doğrudan yatırım akımı 1990'da %45 seviyesindeyken, %41 seviyesine gerilemiştir. 2000 yılına göre 2006 yılındaki UDY akımı Asya'da %10'a yakın artarken, Avrupa'da ise yaklaşık %9 oranında azalmıştır. (Tablo 6) Yani Asya son dönemde sermaye akımı için tercih edilirken, Avrupa cazibesini kaybetmektedir.

Türkiye'nin son dönemdeki trendlerine dikkat ederek, Avrupa pazarına bağımlılık nedeniyle dış ticarete paradoks yaşanmaktadır. Çünkü büyüyen pazar Asya ve kaynak zengini bölgelere doğru kayarken, Türkiye'nin pazarının durgun bir AB pazarına yönelmesi gelecekteki ticaret politikasının başarısızlığını getirebilir. Türkiye'nin 2000 yılında ihracat pazarının %56'lık bölümü AB(27) seviyesindedir. Ayrıca diğer Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı %7'dir. Bu durumda Türkiye'nin 2000 yılında Avrupa ihracat pazarı %63'lük bölümü oluşturmaktadır. Asya'nın payı %14 seviyesindedir. 2007 yılında ise Avrupa'nın payı %66'ya yükselmiştir. Asya'nın payı da %19'a çıkmıştır. (Şekil 7) Gelişmeler Avrupa'nın Türkiye'nin ihracat pazarı olarak en büyük tercihinin olduğunu göstermektedir. İhracatta temel pazarımızın Batı Avrupa olmasına rağmen, ithalatta ilk beş ülke arasında Rusya ve Çin bulunmaktadır. Yine Hindistan'ın ithalat payı sürekli olarak artmaktadır. Yani ithalat zamanla Asyalaşmaktadır. (Çıplak, 2007:1-23) Sonuçta Türkiye dış ticarete ihracat pazarının Batı Avrupa olduğu ve buna karşılık tedarik pazarının hızla Asyalaşması çelişkisiyle karşı karşıyadır.

Şekil 7: Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracat Pazarı (2000-2007)

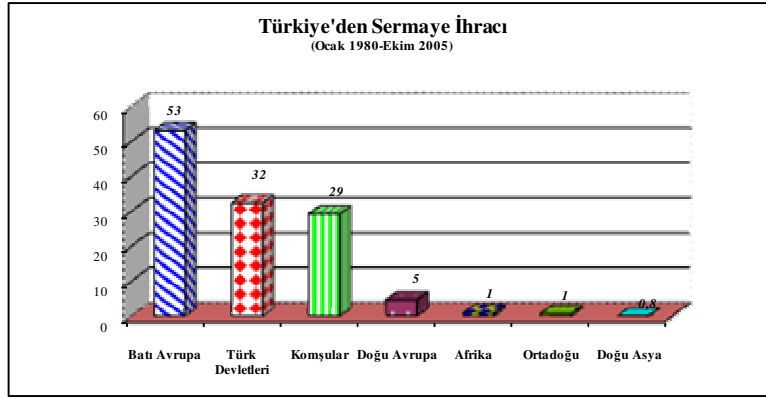
Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin dış ticaretinin yakın ülkeler açısından değerlendirilmesi yapıldığında, Türkiye'nin ilk sırada olduğu bir pazar yoktur. Türkiye ise, Azerbaycan, Bulgaristan ve Rusya'nın ilk pazarıdır. Bu durumda Türkiye'nin yakın ülkelere ihracatta başarılı olamazken, ithalatta bazı ülkelerin en önemli pazarı durumuna geldiği söylenebilir. (Tablo 3)

Türkiye'nin yatırım alanı tercihi ticaret alanının oluşumunda belirleyicidir. İhracat bariyerlerinin aşılmasında ve doğrudan pazara ulaşmak için, işletmelerin uluslararası piyasalarda yatırım etkili olmaktadır. Türk işletmelerin doğrudan yatırımlarının 1980-2005 dönemindeki tercihleri incelendiğinde, Batı Avrupa dışında Türk devletleri, Komşular ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru yöneldiği ortaya çıkmaktadır. (Şekil 8) Bu tercihin ekonomik gerekçeleri, Batı Avrupa tercihinin temel sebebi ekonomik riskin

düşüklüğü ve ekonomik istikrardır. Bağımsız Devletler Topluluğu tercihinde ise, eski Sovyet devletlerindeki yeni fırsatlardan yararlanmak amacı önemlidir. Doğu Avrupa ve Balkanlar tercihinde ise, pazar fırsatlarının yanında AB üyelik potansiyelini değerlendirme amacı başat rol oynamaktadır. Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yapılan yatırımlarda ise, Pazar çeşitlendirme hedefi önceliklidir. (Akçaoğlu, 2005:225)

Şekil 8. Türkiye'nin Doğrudan Yatırım Tercihleri(1980-2005)♣

4.2. Doğudan Yükselen Piyasalarda Devlerin Rekabeti: Rusya, Çin ve Türkiye

Türkiye tarihi ticaret alanında yalnız bir ülke değildir. Bu bölgede ticari stratejik hedefleri olan ve ticari çıkarların çatışabileceği üç alternatif büyük devlet veya iktisadi birlik bulunmaktadır. Aslında ticaret politikasının parametreleri belirlenirken siyasi ve iktisadi işbirliği içinde bulunan ülkelerin çıkar çatışması içinde olması mümkündür. Çünkü Türkiye'nin konumu nedeniyle bazı yönlerde ortak amacı olan bir ülke veya ülke grubu ile siyasi ve ekonomik yönden rekabet olduğu gibi, ticari ve yatırım yönünde de rekabet oluşabilir.

Üç ülkenin ticari çıkarlarının kesiştiği nokta, orta Asya'dır. Bu bölge dünyanın enerji havzası olarak yeni yükselen ekonomik alandır. Dolayısıyla bölgede Türkiye, ABD, AB, Rusya ve Çin'in ortak amaçları bulunmaktadır.(Chernyavsky, 2006) Ülkelerin ekonomik amacı enerji piyasasındaki hâkimiyetini perçinlemektir. Bölgenin çatışmalara sebep olan ekonomik yükselişi dört faktöre bağlıdır. (1) Bölgede doğal kaynak potansiyeli yüksektir ve fiyatların yükselmesi ekonomik gelişmeyi teşvik etmektedir.(2) Avrupa ve Asya arasında bağ olarak yatırım, büyüme ve ticaret için stratejik noktadır. (3) Geniş bölge doğal kaynakların çeşitliliğini ve dağılımını etkilemektedir. Ayrıca bölgede taşıma maliyetlerinin yüksekliği de önemlidir.(4) Bu bölgedeki ülkelerin eski Sovyet veya sosyalist

* Hazine istatistiklerinden alınan veriler üzerinden hesaplanmıştır. Hesaplamalarda bazı ülkeler mükerrer olarak yer almıştır.

ekonomiler olması nedeniyle piyasa ekonomisine geçmek için ekonomik değişim içindedir. (Dowling ve Wignaraja, 2006:18)

Türkiye'nin iktisadi ilişkilerinin son yıllarda hızla yükseldiği ülke olan Rusya, ticari hayat alanında çıkarlarının en çok çatıştığı ülkedir. Türkiye ve Rusya tarihi rekabetin yanında, yeni trendlerin getirdiği stratejik ticaret çatışmalarının da eşliğindedir. (Öğütçü, 1999:321-327) Muhtemel kriz unsurlarından birincisi, Türkiye ve Rusya Orta Asya'dan Avrupa'ya enerji akımında alternatif projelerle karşı karşıyadır. İkincisi, Türkiye ve Rusya Avrupa'dan Çin'e uzanacak yeni ticaret yolunun kendi ülkelerinden geçmesi için yarışmaktadır. Üçüncüsü, Sovyetler Birliği'nden ayrılan Türk devletlerinin hem Türkiye hem de Rusya ile ortak bağları ekonomik ve siyasi yarışta sorunlara sebep olmaktadır. (Öğütçü, 1999:321-327; Chernyavsky, 2006) Ayrıca bazı analistler Türkiye'nin Rusya ile olan ekonomik çıkar çatışmasını ABD'nin bir kuklasının faaliyetleri olarak değerlendirmektedir. (Rangsimaporn,2006:371-389) Bu durum Türkiye'nin Rusya ile ekonomik çıkarlarını belirli bir dengede yürütmesi için ekonomik engellerle birlikte zihniyet engellerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Batılıların Türkiye ve Rusya arasında tarihleri boyunca sürekli savaştıklarına dair propagandaları çatışmanın oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. (Öğütçü, 1999:328) Rusya bölgede pragmatik bir Avrasyacılık fikri ile Çin'den Avrupa'ya doğru dünyanın en geniş coğrafyasında tek belirleyici güç olmak istemektedir. Özellikle hem Çin'e doğru hem de Avrupa'ya doğru tüm ticaret ve enerji akımlarının merkezi olmak için, pragmatik Avrasyacılık görüşünü kullanmaktadır. (Rangsimaporn,2006:371-389)Türkiye'nin dışlandığı bir Avrasyacılık fikri Türkiye'nin 20.yy'da olduğu gibi bölgeden dışlanmasına neden olabilir.

Doğudan yükselen pazarlarda Türkiye'nin muhtemel ekonomik çıkar çatışması içinde olacağı ülkelerden birisi de Çin'dir. Çin dünyanın yeni iktisadi süper gücü olmak üzeredir. Türkiye ile Çin arasındaki ekonomik çıkar çatışmasının iki temel dayanağı vardır. Birincisi, Çin için doğal kaynaklar yönünden en zengin bölge olan Sinkiang(Uygur Özerk Bölgesi) Türkiye'ye karşı geçmişten gelen bir bağlılık duygusu taşımaktadır.(Öğütçü,1999:324)² İkincisi de, enerji akımlarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğru aktarılması durumunda enerji bağımlılığı yüksek olan Çin enerji sıkıntısı içinde olacaktır. Türkiye Türkmenistan başta olmak üzere orta Asya'daki doğal enerji kaynaklarının Türkiye'ye doğru yönlendirilmesine dayalı projelerle Çin'e rakip durumundadır. (Linn, J.F., Tiomkin, D., 2005:9-10)

² Nitekim Doğu Türkistan'da Ağustos 2009'da yaşanan olaylardan sonra, Türkiye ile Çin arasında geçici bir gerginlik oluşmuştur.

Tablo 7: Çin, Rusya ve Türkiye Ekonomik ve Ticaret Verileri(2006)

	Çin	Rusya	Türkiye
Nüfus (Bin Kişi)	1.311.798	142.368	72935
GSYİH (Milyon Dolar)	2.668.071	986.940	402.710
GSYİH Büyüme (2000-2006) (%)	10	6	5
Kişi Başına Ticaret (2004-2006) (\$)	1.207	3.048	3101
Dünya İhracatındaki Payı (%)	8,02	2,52	0,71
Dünya İthalatındaki Payı (%)	6,38	1,32	1,11

Kaynak. WTO, Trade Profiles–2007:38,138,171

Bölgede etki potansiyeli yüksek olan üç ülkenin ekonomik, coğrafi ve demografik göstergeleri incelendiğinde Türkiye'nin Çin ve Rusya'ya göre çok zayıf olduğu ortadadır. Nüfus bakımından bölgenin en etkin ülkesi Çin'dir. Çin, 1.3 milyar insanla çok önemli üretim ve tüketim gücüne sahiptir. Yine milli gelir büyüklüğü yönünden Rusya'nın yaklaşık üç katı, Türkiye'nin ise yaklaşık yedi katı büyüklüğe sahiptir. Dünya ihracatında %8'lik ve ithalatında ise %6'lık bir büyüklükle hem Rusya'dan hem de Türkiye'den fazladır. Fakat Türkiye ve Rusya'nın kişi başına düşen ticaret payı yüksektir. (Tablo 7)

Genel bir değerlendirmede Çin ve Rusya'yla Türkiye'nin rakip olma potansiyelinin olmadığı düşünülebilir. Fakat Türkiye ticarete stratejik üstünlüklere sahiptir. Bu üstünlüklerin *birincisi*, Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği içerisinde olması Avrupa'ya doğru olan ticaret akımlarında Türkiye'ye üstünlük sağlamaktadır. *İkincisi*, Türkiye piyasa ekonomisi ve kalite standartları açısından Çin ve Rusya'dan daha ileridir. *Üçüncüsü*, Türkiye'nin Ortadoğu ile bağlantısı yönünden enerji piyasalarının tümü üzerinde etkisi bulunmaktadır. *Dördüncüsü*, Türkiye'nin ABD ve batı ülkeleri ile işbirliği yönünden daha güvenilir bir ülke olması bölgedeki enerji kaynaklarının ve lojistiğin merkezi olma avantajını beraberinde getirmektedir. Sonuncusu, Türkiye'nin hem Çin'de yaşayan hem de Orta Asya'da bağımsız devletlerde yaşayan soy ve kültürel birlikteliği potansiyel stratejik avantaj unsurudur.

4.3. Türkiye'de Dış Ticaretin Yeniden İnşası: Dönüşümün Stratejisi

Dünyada enerji kaynaklarının sunduğu imkânlarla zenginleşen ekonomiler nedeniyle, Türkiye'nin dış ticaret ve yatırım stratejisi değişecektir. Değişimin stratejik unsurları, işbirliği, kültürel bağ, stratejik sektör seçimi ve güven veren ülke imajı olacaktır. Değişimin stratejik unsurları ile birlikte dış ticarete diğer ülkelerin stratejik açılımlarının etkilerinin de analizi birlikte yapılmalıdır. Özellikle dış ticarete korumacılık eğilimi, döviz kurundan kaynaklanan dış ticaret kayıpları ve kaynak zenginliği sağlamaya yönelik açılımlarının dikkatle izlenmesi gerekmektedir. Yani öncelik içerden kaynaklanan sorunların engel olmaktan çıkarılması gerekmektedir.

Türkiye'nin hayat alanındaki dış ticaret stratejisinin dönüşümünde ülke içi engellerin başında enerjide dışa bağımlılık gelmektedir. Türkiye petrol ihtiyacının %90'ını ithal etmektedir. Yine toplam enerji ihtiyacının %17'lik bölümünü doğal gaz ithalatı ile karşılamaktadır. Petrol ve gaz ithalatını Irak, İran, Suriye, Rusya, Azerbaycan ve Suudi Arabistan gibi yakın petrol zengini ülkelerden tedarik etmektedir. (Kılıç-Kaya,2007:1312-1320) Türkiye'nin enerji ithalatının yüksekliği ihracatta yaşadığı başarıların gölgede kalmasına neden olmaktadır. İkinci önemli engel, son yıllarda TL'nin dolar ve diğer para birimleri karşısında değer kazanması nedeniyle ticaret yapması sürekli zorlaşmaktadır. (Ertuna, 2005a:6-17) Üçüncü bir sorun da, dış ticaret açıklarının sürdürülebilirliği sorunudur. Türkiye'de son yedi yıldan beri ihracat artışına rağmen, dış ticaret açığı sürekli artmaktadır. Yapılan analizler dış ticaret açıklarının sürdürülebilirliğinin belirsiz olduğunu göstermektedir. (Erbaykal-Karaca, 2008:177-181)

Türkiye'nin dış ticarete stratejik dönüşümünü engelleyebilecek dış faktörler de bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye'nin ticaret bariyerlerinin çok düşük olması(The economist, Jun 19th 2008) Türkiye'nin ticaret dengesini bozucu etkilere neden olduğu söylenebilir. Dış engeller arasında GB anlaşması ile AB pazarına bağımlılığı diğer ülkelerle olan ticari ilişkileri olumsuz etkileyebilir. GB nedeniyle diğer pazarlara ulaşma esnekliğinde zorluk çıkabilir. Özellikle enerji gelirlerinin refah etkisinden yararlanan pazarlara ulaşma hızı gecikebilir. Diğer önemli gelişme ülkelerin korumacılık uygulamalarına yönelmesi Türkiye'nin bu ülkelere ulaşımını olumsuz etkileyecektir. Bu anlamda Rusya'nın dış ticaret politikasında sürekli değişiklikler yaparak, tarım ürünlerinde uyguladığı ticareti kısıtlayıcı uygulamalar Türkiye'nin tarım ihracatını olumsuz etkilemektedir. Yine Çin tarafından tekstil gibi emek yoğun sektörlerde sağladıkları destekler Türkiye'nin AB pazarı başta olmak üzere ihracat maliyetlerini artırmaktadır.(Nowak-Lehman ve diğ., 2007, 719-743) Son olarak Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkileyen uluslar arası gelişme petrol ve diğer emtia fiyatlarında artıştır. (Aktan, 2006.69-100) Petrol ve emtia fiyatlarının yükselişi enerji kaynaklarında dışa bağımlı olan Türkiye için maliyetleri artırıcı etkiler yapmakta ve dış ticaret dengesinin olumsuzluklarını artırmaktadır.

Türkiye'nin dış ticaret dönüşümü için stratejik avantajlarının başında, enerji ekonomilerinin AB çıkışının yapılacağı coğrafi üstünlüğüdür. Yani küresel ekonomide büyüyen merkezi Asya ve Ortadoğu ekonomileri ile AB arasındaki ticari ve enerji akımı bağlantısını yapmak için proje alternatifleri arasında yer alması Türkiye için stratejik avantaj olarak devam etmektedir. AB ülkelerinin enerji tedarikinde önemli ortaklarından olan İran için(gaz ve petrol için aktarım hatları Türkiye üzerinden daha kolay yapılabilir. Yine tamamlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ve Irak'ta siyasal sistemin istikrarından sonra petrol akışının güvenliği Türkiye üzerinden sağlanabilecektir. (Kalyuzhnova, 2005:59-76) Türkiye'nin önemli stratejik avantajlarından birisi de, Rusya ve diğer enerji ekonomilerinin yol, baraj, havaalanı ve diğer altyapı yatırımlarına yapacağı yatırımlardır.(The economist, Jun5th 2008) Türkiye'nin hayat alanındaki altyapı yatırımlarından önemli paylar alması mümkündür. Başta Rusya olmak üzere, Orta Asya ve

Doğu Avrupa'da yeniden yapılanma süreci Türk yatırımcılar için önemli fırsatlar sunmaktadır. (Akçaoğlu, 2006:241)

Türkiye'nin dış ticaretteki stratejik dönüşüm için avantajlarından bir diğeri de, Türk Cumhuriyetleri ile kültürel ve tarihi kökenlerin birlikteliğinin önemidir. (Kozlu, 2000:360) Ekonomik gelişme sürecinde doğal kaynak zengini olan Türk Devletleri bölgesi ticari yatırımlar için de caziptir. Türkiye'nin geciktiği stratejik açılım için yeni stratejiler üretebileceği en önemli bölgedir. Yalnız Türkiye'nin bölgedeki stratejileri belirlerken AB veya ABD ekseninden sürüklenen ülke görünümünde ekonomi politikası geliştirme alışkanlığına devam etmesi ortak ülkeler nazarında ülke imajını sarsabilir. (Doğan, Öcal, 2006:168-177) 2005 yılında yaklaşık 2,8 milyar dolar seviyesindeki dış ticaret hacmi, 5-6 kat artma potansiyeli taşımaktadır. Ticari ilişkinin artışı ileride ekonomik birlik çalışmalarının temelini de oluşturabilir. Ayrıca Türkiye'nin tek bir pazara ve yatırım bölgesine bağlı uluslar arası ekonomik görünümünü değiştirmesi açısından Asya ve Ortadoğu'daki ekonomik gelişmeler bir fırsat olarak düşünülebilir. (Yaman, 2008:17-64)

Türkiye'nin enerji ekonomilerinin yükseldiği doğu tarafındaki devletlerle işbirliği için stratejik kuruluşlara ihtiyacı bulunmaktadır. Özellikle TPOA bu kuruluşların başındadır. Örneğin Azerbaycan'da AIOC(Azerbeijan International Operating Company) ile petrol yataklarının açılmasında ortaklık anlaşmaları yapılmıştır. Yine Kazakistan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da petrol arama faaliyetlerine ortaklıklar yapmaktadır. (Kılıç-Kaya, 2007:1312-1320) TPOA'nun bölgesel işbirliği amacına dönük kullanılabilmesi için aramadan pazarlamaya kadar geniş ölçekte yeniden yapılandırılması önemlidir. Bunun için TPOA'nın bütün aramaları için ayrı ayrı risk sermayesi modeli ile finansman desteği sağlanabilir. Enerji yatırımlarının getirisinin arttığı bu dönemde risk sermayesi ortaklığı yatırımcılar için de cazip olacaktır.

Türkiye'nin stratejik dönüşüm için önemli tercihlerinden birisi de, sektör seçimi üzerine olacaktır. Türkiye'nin yeni gelişmelere göre lojistik ve tarım sektöründe stratejik üstünlük sağlaması mümkündür. Yeni ticaret ağının Çin'den AB'ye doğru olacağı yönündeki analizler dikkate alınırsa Türkiye lojistik yatırımları için uygun gelişme potansiyeline sahiptir. (Star, S.F., 2007:5-33) 2015 yılına doğru Orta Asya'da petrol ihraç eden ülkelerin en önemli ihtiyacı, enerji, lojistik ve ticarete işbirliği fırsatlarına açıktır. Enerji taşımacılığında modern demiryolları ağlarının kurulması bölgenin gelişmesi ve diğer ülkeler açısından yatırım avantajları bulunmaktadır. Ayrıca bölgede ticaret bariyerlerinin azalması, ticaret hacminin artışı etkileyebilecektir. (Dowling, M., ve Wignaraja, G., 2006)

Türkiye'nin Rusya, Ortadoğu ve Orta Asya göre sebze ve meyve odaklı tarımsal ürünlerde stratejik üstünlüğü vardır. Bu durumda AB ile rakip olarak bölgeye tarım ihracatını artırma yönünde girişimler dış ticareti geliştirebilir. Ayrıca petrol fiyatları gibi tarım ürünleri fiyatlarındaki artışlar Türkiye'nin tarım alanındaki gelişme potansiyelini değerlendirmesi durumunda ticaret aracı olarak kullanılabilir. (Yıldırım, 2006:1-72)

Türkiye’de dış ticarete açılımın diğer bir faktörü de komşu devletlerle olan ticari ilişkilerin geliştirilmesidir. İran, Irak, Suriye ve Azerbaycan petrol zengini ve gelişme potansiyeli yüksek ülkelerdir. Özellikle doğudaki komşularımız arasında ticarete yapılan bir araştırmaya göre İran en güvenilir ülkedir. Başta İran olmak üzere Türkiye yakın komşuları ile ortak ticaret alanı meydana getirebilir. (Karabulut, 2006:157-167)

5.SONUÇ

Dünya ticaretinin yoğunluk merkezi tarih boyunca değişmektedir. Bu değişim ülkeler için ekonomik ve siyasi fırsatları da beraberinde getirmektedir. Türkiye tarih boyunca geniş bir coğrafyada siyasi, askeri ve ekonomik hâkimiyetini sürdürmüştür. Doğu Batı hattında Balkanlardan başlayarak Çin sınırlarına kadar ve kuzey güney hattında Kafkaslardan Ortadoğu’nun önemli bir kısmı tarihte, “Türk coğrafyası” olarak adlandırılmaktadır. Bu bölge Türklerin doğal hayat alanıdır. Bugün bu bölge enerji kaynaklarının değerlendirilmesinden ve Avrupa ile Çin-Hindistan ve Güneydoğu Asya arasında gelişen ticaret dolayısıyla ekonomik değeri yükselen bölgedir. Yine kuzeyde zengin enerji kaynaklarına sahip Rusya’nın yeniden yükselmeye başlamasıyla bölgenin yatırım ve ticaret potansiyeli, ekonomik değer oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye için tarihi hayat alanında yeni dış ticaret ve yatırım fırsatları çok hızlı bir şekilde artmaktadır.

Aynı bölgede ekonomik gelişme bölgesel ekonomik çıkar çatışmalarını birlikte getirmektedir. Türkiye, Rusya, Çin ve İran arasında bölgesel ekonomik çıkarlar değişik yönlerden çakışmaktadır. Çin ve Avrupa arasında ticaret akımının ve enerji geçişinin izleyeceği hat Rusya ve Türkiye arasında rekabete neden olmaktadır. Yine Çin’in düşük maliyetle üretim kabiliyeti ve ticaretteki teşvik uygulamaları Türkiye’nin pazarlarındaki hâkimiyetini olumsuz etkilemektedir. Yine Türklerin yaşadığı bölgelerde zengin enerji kaynaklarının bulunması ve Türkiye’nin tarihi bağları bu ülkeleri rahatsız edebilir.

Türkiye’nin siyasi ve ekonomik üstünlüklerini kullanarak doğuda ve kendi hayat alanında yükselen ekonomilere yönelik yeni bir rekabetçi ticaret dönüşümünü hızlı bir şekilde yapması zorunludur. 1990’larda ortaya çıkan bu fırsat Türkiye’deki değişik istikrarsızlık ve plansızlık nedeniyle sürekli gecikmektedir. Özellikle lojistik ve tarım ürünlerindeki ticaret potansiyelini, hizmetler sektöründeki üstünlüğünü ve AB ile olan bağlantılarını kullanarak yeni bir stratejik yönelim ve dönüşüm politikası ile Türkiye’nin dış ticaret politikası yenilenmelidir. Sonuçta *Türkiye hayat alanında sağlayabileceği ekonomik güçle, dünyanın büyük ekonomileri arasında yer alabilir ve geleceğe yönelik yeni fırsatlar sağlayabilir.*

KAYNAKÇA

1. Akçaoğlu, E., **Türk Firmalarının Dış Yatırımları: Saikler ve Stratejiler**, TBB Yayın no:241, Ankara2006
2. Aktan, H. O., **“Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türk Dış Ticareti”**, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, Yıl.1, Sayı:1 2006, 69-100
3. Amineh, M. P., (2006) **“The resources curse: oil-based development in Central Asia”**, International Institute for Asian Studies, Autumn,27
4. Brzezinski, Z., (1998), **Büyük Satranç Tahtası**, Sabah Kitapları, İstanbul
5. Chernyavsky, S., (2006) **“Central Asia in an Era of Change”** Russia in Global Affairs, [http://eng.globalaffairs.ru/numbers/14/\(e.t.13/07/2007\)](http://eng.globalaffairs.ru/numbers/14/(e.t.13/07/2007))
6. Çıplak, U., **“Türkiye dış ticaretinin sektör, ülke ve döviz kompozisyonu”**, Active, Ekim, Kasım, Aralık-2007, 1-23(www.makalem.com.tr,54_58_1.pdf e.t.: 23.06.2008)
7. Davutoğlu, A.,(2001) **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslar arası Konumu**, Beşinci Baskı, Küre Yayınları, İstanbul
8. Doğan, C., Öcal, N., **“Küreselleşme ve Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar”**, 5.Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi 15-17 Haziran 2006, Tokat,168-177
9. Dowling, M., ve Wignaraja, G., (2006) **“Central Asia's Economy:Mapping Future Prospects to 2015”**, Silk Road Paper, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program (www.silkroadstudies.org)
10. Erbaykal E.,Karaca, O., **“Is Turkey's Foreign Deficit Sustainable? Cointegration Relationship between Exports and Imports”** International Research Journal of Finance and Economics, ISSN 1450-2887 Issu 14 2008, 177-181
11. Ertuna E., **“TL'nin Aşırı Değerlenmesinin Makro ve Mikro Çelişkisi”**, MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı.25, Ocak 2005,6-7
12. IMF, **Regional Economic Outlook, Middle East and Central Asia**, May-08(www.imf.org)
13. Kalyuzhnova Y., **“The EU and the Caspian Sea region:An energy partnership?”** Economic Systems 29 (2005) 59–76
14. Karabulut, K., **“Azerbeycan(Nahcivan Özerk Cumhuriyeti), Gürcistan, Ermenistan ve İran ile Ticari İlişkiler Üzerine Bir Uygulama”** 5.Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi 15-17 Haziran 2006, Tokat,157-167

15. Kılıç, F., Kaya, D., “*Energy Production, consumption, policies, and recent developments in Turkey*” Renewable and Sustainable Energy Reviews 11(2007) 1312-1320
16. Kotler, P., Jatusripitak, S., Maesincee, S., (2005) **Ulusların Pazarlanması, Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım**,(Çev. Ahmet Buğdaycı) 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
17. Kozlu, C.,(2000) **Uluslararası Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar**, 7.Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
18. Linn, J.F., Tiomkin, D., (2005), “*Economic Integration of Eurasia:Opportunities and Challenges of Global Significance*”,298 CASE, Warsaw, Poland(<http://www.case.com.pl/>)
19. McDonald, S., Robinson, S., Thierferder, K., (2007), “*Asian Growth and Trade Poles:India, China, and East and Southeast Asia*”, World Development vol.36, no.2, pp 210-234
20. Mutlu, S., (2002) Doğu Anadolu Sorunu -Ekonomik Açıdan-, Ötüken Yayınları,İstanbul,
21. Nowak-Lehmann, F., Herzer, D., Martinez-Zarzoso, I., Vollmer, S., “*The Impact of a Customs Union between Turkey and the EU on Turkey’s Exports to the EU*”, JCMS 2007 volume 45, Number 3. 3.pp 719-743
22. Porter, M. E.,(1990) **The Competitive Advantage of Nations**, The Macmillan Pres Ltd., London and Basingstoke.
23. Puffer, S.M., McCarthy, D. J., Wilson J. L., “*Emerging Capitalism in Russia and China: İmplications for Europe*”, European J. International Management vol. 1 nos. ½ 2007,146-165
24. Rangsimaporn, P., “*Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia’s Role in East Asia*”, Europe-Asia Studies, vol. 58, no.3, May 2006, 371-389
25. Ronkainen, I., A., (1995) “*Trading Blocs: Opportunity or Demise for Trade?*” **Readings in Global Marketing** (ed. Czinkota-Ronkainen) The Dryden Press, London.
26. Rostow, W.W., (1999) **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri**(Çev. Erol Güngör), 2.Baskı, Ötüken Y., İstanbul
27. Sezal, İ.,(1991) **Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar**, 1.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara
28. Smith J. L., (2002) “*Oil and the economy:introduction*”, The Quarterly Review of Economics and Finance 42163-168

29. Star, S.F., (2007) *“The New Silk Roads Transport and Trade in Greater Central Asia”*, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Upsala-İsveç
30. Tabakoğlu, A.,(2003) **Türk İktisat Tarihi**, 6.Baskı, Dergah Y., İstanbul
31. The Economist, *“Building BRIC’s of Growth”*, Jun 5th 2008 (http://www.economist.com/finance/printerFriendly.cfm?story_id=11488749, e.t.:12.06.2008)
32. The economist, **Economist Intelligence Unit, Country Data**, 2008(www.economist.com);
33. The economist, *“Tariff barriers”*,Jun 19th 2008 (www.economist.com.e.t.20.06.2008)
34. Turan, O.,(2005) **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, !5.Baskı, Ötüken y., İstanbul
35. UNCTAD, (2008) **Development and Globalization:Facts and Figures-2008**
36. UNCTAD, (2008) **Trade and Development Report 2007**
37. UNCTAD,(2008) **World Investment Report 2007**
38. Watkins, G.C., (2006) *“Oil scarcity: What have the past three decades revealed?”* Energy Policy 34 508–514
39. Worldbank, Comission on Growth and Development, (2008) **The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development**, Conferance Edition (www.growthcommission.org)
40. Worldbank, **World Development Indicators database**, April 2008(www.devdata.worldbank.org)
41. Yaman, Ş., (2008) *“Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik Reformlar”*, (17-64) DTM, **Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Yapısı ve Dış Ticareti**, Ankara
42. Yıldırım, M.,(2006), *“Tarım Bir İnkılap Bekliyor! Rekabetçi Türk Tarım Politikasının İktisadi Temelleri”*, Yayınlanmamış Çalışma, TÜGİAD-2006 Ekonomi Ödülleri(ikinci) 1-75